

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 103

Persian (M A)

Topic: Iraj Mirza, Cont...

بخشی از آثار منظوم ایرج میرزا در پاسخ به مسابقات ادبی انجمن‌های شاعران یا نشریه های معتبر ادبی بوده است. قطعات «دل مادر» و «هدیه عاشق» در پاسخ به مطروحه‌های مجله های «ایران‌شهر و اقدام» سروده شده‌اند. البته این شاعر، شعرهایی با درونمایه اخلاقی، بزرگداشت مقام پدر، مادر و گسترش ادب و میهن دوستی، برای کتاب های درسی سرود. این شعرها که زبانی ساده و روان داشتند، سال ها برای آموزش کودکان در کتاب های درسی به چاپ رسیدند. قطعاتی مانند ما که اطفال این دبستانیم، گویند مرا چو زاد مادر، پسر رو قدر مادر بدان از جمله این شعرها هستند. آثار و اشعار ایرج میرزا مشتمل بر غزلیات، قصاید، قطعات و چندین مثنوی از جمله مثنوی زهره و منوچهر و مثنوی عارف‌نامه است.

عارف‌نامه مشهورترین شعر ایرج میرزا و از بزرگ ترین منظومه‌های ادبیات فارسی است؛ شعری در قالب مثنوی که در اصل در هجو عارف قزوینی سروده شد اما شاعر در ضمن آن به بیان مسایل سیاسی و اجتماعی با نگاه انتقادی نیز می‌پردازد. زهره و منوچهر نیز مثنوی عاشقانه‌ای از ایرج است که از اسطوره «نوس و آدونیس» از اساطیر یونانی برگرفته است. البته ایرج تغییراتی زیادی در آن داد و با ذکر مسایل فرهنگی ایران آن را بومی کرد.

یکی از مهمترین جنبه های شعرهای ایرج، تاثیر انقلاب مشروطه بر آنها است. به گونه ای که هنگامی که این انقلاب آغاز شده بود، ایرج میرزا ۳۴ سال داشت و پس از انقلاب، او ۲۰ سال شاعری کرده بود و تاثیر این انقلاب اجتماعی در شعر او پیداست. شعر ایرج میرزا ساده، روان و نزدیک به فهم عامه

و از تخیلات ظریف شاعرانه سرشار است اما از ویژگی‌های معنوی آن، یکی نقد اوضاع روزگار است و دیگری تشویق جوانان به دانش اندوزی، علم آموزی و توجه به تربیت کودکان، اظهار علاقه به مادر و حق شناسی از زحمت های او، تشویق مردم به وطن پرستی، انتقاد از زاهدان ریاکار، دروغ گو و بدکار و تجلیل از حقایق دینی است. البته بزرگ‌ترین عیب شعر ایرج میرزا را می‌توان به کارگیری مضمون های ناپسندی دانست که در برابر این همه زشتی هیچ بهره‌ای به جامعه نمی‌رساند.

ایرج به همراه ملک الشعرا بهار، بلندترین صدای شعر دوره مشروطه بود. او بر خلاف بهار که از زاویه میهن پرستی به مشروطه می‌نگریست، بیشتر از دیدگاه یک بورژوازی اشرافی، منتقد روابط اجتماعی بود و ضمن آنکه توده مردم را فاقد شعور سیاسی و درک اجتماعی می‌دانست، دوری از خطر در افتادن با قدرتمندان و پیروی از مصلحت را برای دوستان تجویز می‌کرد. البته ایرج با وجود اینکه به شاهزادگی خود مباهات می‌کرد، بیت هایی هم در نقد و بدگویی درباره محمدعلی شاه و احمدشاه قاجار دارد.

وی چندین شعر در احترام به مادر دارد. شعرهایی چون «قلب مادر» و «مهر مادر» از معروفترین اشعار فارسی در مورد احترام به مادر هستند.

گویند مرا چو زاد مادر،	پستان به دهن گرفتن آموخت
شب‌ها بر گاهواره من	بیدار نشست و خفتن آموخت
دستم بگرفت و پا به پا برد	تا شیوه راه رفتن آموخت
یک حرف و دو حرف بر زبانم	الفاظ نهاد و گفتن آموخت
لیخند نهاد بر لب من	بر غنچه گل شکفتن آموخت
پس هستی من ز هستی اوست	تا هستم و هست دارمش دوست

برخی از دوستان و شاعران هم دوره با ایرج میرزا مانند محمدحسین شهریار و وحید دستگردی در سوگ او اشعاری سروده‌اند. قطعه زیر ملک‌الشعرا بهار به یاد ایرج سروده است:

ایرجا رفتی و اشعار تو ماند
کوچ کردی تو و آثار تو ماند
بعد عمری دل یاران بردن
دل ما سوختی از این مردن
قلم شاعری از کار افتاد
ادبیات ز مقدار افتاد
بی تو رندی و نظربازی مُرد
راستی سعدی شیرازی مُرد